

جلد چھٹا

إللي العظيم ظهري

مجموعه آثار حضرت آیت‌الله العظمی‌ایمانی (مد ظله العالی)

مجموعه آثار / ۴۸

اخلاق

۲۱

س. ششم: مظهری، حسین، ۱۳۱۲-

عنوان و نام پدیدآور: معرفت نفس / مظاهری.

مشخصات نشر: اصفهان: موسسه فرهنگی مطالعاتی

زهره، ۱۳۹۴-

مشخصات ظاهری: ج. ۱: ۱۰۰ و ۱.

فروست: مجموعه آثار؛ ۴۳ و ۴۴ و ۴۶ و ۴۸. اخلاق؛ ۱۸ و ۱۹ و ۲۰.

شابک: دوره: ۰۰-۵۰-۲۹۸۵-۹۶۴-۹۷۸؛

ج. ۱: ۷-۵۱-۲۹۸۵-۹۶۴-۹۷۸

ج. ۲: ۴-۵۲-۲۹۸۵-۹۶۴-۹۷۸

ج. ۳: ۸-۵۴-۲۹۸۵-۹۶۴-۹۷۸

ج. ۴: ۲-۵۶-۲۹۸۵-۹۶۴-۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فایا.

یادداشت: ج. ۲-۴ (چاپ اول: ۱۳۹۵) (فیفا).

یادداشت: کتابنامه.

یادداشت: نمایه.

موضوع: نفس

موضوع: نفس -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۴۲

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۴ م ۶۴/م ۲۱۶/۵ BP

شماره کتابشناسی ملی: ۴۰۰۱۰۵۰

معرفت نفس

جلد چهارم: «جبر و تفویض و اختیار»، «قضا و قدر»

حضرت آیت الله العظمی مظاهری «مدظله العالی»

ناشر: مؤسسه فرهنگی مطالعاتی الزهراء (ع)

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۷

لیتوگرافی: سپاس

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت (جلد مقوایی): ۱۳۰۰۰۰ ریال

قیمت (جلد سخت): ۱۴۰۰۰۰ ریال

شابک دوره: ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۸۵-۵۰-۰

شابک جلد ۱: ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۸۵-۵۱-۷

شابک جلد ۲: ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۸۵-۵۲-۴

شابک جلد ۳: ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۸۵-۵۳-۱

شابک جلد ۴: ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۸۵-۵۴-۲

مؤسسه فرهنگی مطالعاتی الزهراء

با قدردانی از همکاری که در تولید و نشر این اثر نقش داشته‌اند:

حروف‌نگاری: خانم پوری

آماده‌سازی اولیه متن: آقای سید مجید شریفی

تحقیق و تدوین: آقای مختار رنجکش

طراحی جلد: آقای حامد مغروری

پیگیری چاپ: آقای محسن ربیعی

مراکز توزیع:

دفتر اصفهان:

کدپستی: ۹۹۵۸۱-۸۱۴۸۶ / تلفن: ۳۴۴۹۳۶۷۱-۳۱

دفتر قم:

کدپستی: ۱۷۳۶۵-۲۷۱۵۶ / تلفن: ۳۷۷۴۳۵۹۵-۲۵

آدرس اینترنتی: www.al-zahra.ir

فهرست مطالب

کلام آغازین ----- ۱۳

بخش چهارم: بر، تفویض، اختیار

فصل اول: انتخابگری انسان

- درس گفتار چهل و دوم: پاداش و کیفر در ازای افعال اختیاری ----- ۲۱
- اعمال مختلف انسان ----- ۲۲
- اعمال غیرارادی ----- ۲۲
- اعمال ارادی ----- ۲۳
- فهم عمومی از مسئله اختیار ----- ۲۵
- جبر در اختیار ----- ۲۶
- درس گفتار چهل و سوم: نقش اختیار و انتخاب در زندگی انسان ----- ۲۹
- انسان موجودی انتخاب‌گر ----- ۳۰
- نقش پیامبران درونی و برونی در انتخاب انسان ----- ۳۲
- قدرت انتخاب، امانتی الهی ----- ۳۵
- ممنوعیت توقف در زندگی انسان ----- ۳۷
- نوع استفاده از اختیار و تأثیر آن در عاقبت انسان ----- ۳۹

- درس گفتار چهل و چهارم: نگرش‌های گوناگون به مسئله اختیار انسان ----- ۴۳
- دیدگاه‌های مذاهب اسلامی در مسئله اختیار ----- ۴۴
- اعتقاد به جبر یا تفویض، برخلاف عقل و حکمت ----- ۴۷
- نیروی انتخاب انسان، نعمتی مانند سایر نعمت‌ها ----- ۴۸
- نگرش شیعه به نعمت اختیار ----- ۵۰
- درس گفتار چهل و پنجم: ارتباط بین اختیار انسان و اعتقاد به توحید افعالی ----- ۵۵
- لزوم کسب توحید افعالی ----- ۵۶
- جمع بین اختیار و توحید افعالی ----- ۵۷
- نسبت افعال به خداوند و انسان ----- ۶۰
- تأملی بر آیات برهه ----- ۶۲
- پاسخ به یک شبهه ----- ۶۴
- درس گفتار چهل و ششم: آیا انسان شقی بالفطره است یا سعید بالفطره؟ ----- ۶۷
- اقوال مختلف در سعادت یا شقاوت فطری انسان ----- ۶۸
- نگاهی دیگر به مسئله سعادت و شقاوت انسان ----- ۷۱
- ساختار متفاوت خلقت انسان در نظام دینی ----- ۷۱
- تکامل انسان ----- ۷۳
- قول چهارم در سعادت یا شقاوت انسان ----- ۷۵

فصل دوم: قوانین مؤثر در انتخاب انسان

- درس گفتار چهل و هفتم: اثر قانون وراثت در انتخاب انسان ----- ۷۹
- تأثیر قانون وراثت ----- ۸۰
- مراقبت انسان از نقش خود در وراثت ----- ۸۱
- نمونه‌ای از تأثیر مثبت وراثت ----- ۸۵
- درس گفتار چهل و هشتم: نقش دوست در انتخاب انسان (۱) ----- ۸۹
- انسان موجودی اجتماعی ----- ۹۰
- حسرت و ندامت انسان در اثر دوستی‌های غلط ----- ۹۲
- پناه‌بردن به خداوند از شر دوست بد ----- ۹۵

۹۹	درس گفتار چهل و نهم: نقش دوست در انتخاب انسان (۲)
۱۰۰	نهی قرآن کریم از دوستی های غلط
۱۰۲	نمونه هایی از تأثیر دوست بد، در انتخاب
۱۰۳	الف) عاقبت شوم نجاشی شاعر
۱۰۵	ب) عاقبت مراوده با نمام و سخن چین
۱۰۷	ج) سرنوشت همسر و فرزند حضرت نوح علیه السلام
۱۱۱	درس گفتار پنجاهم: تأثیر محیط، در انتخاب انسان (۱)
۱۱۲	قاعده تعرب پس از جرت
۱۱۵	لزوم اصلاح در محیط های دانشگاهی
۱۱۸	تأثیر گذاری پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در محیط جامعه
۱۲۱	درس گفتار پنجاه و یکم: تأثیر محیط، در انتخاب انسان (۲)
۱۲۲	تأثیرات محیطی بر مشخصات ظاهری و باطنی
۱۲۴	مراقبت از تأثیرات ظاهری و باطنی محیط
۱۲۷	تأثیر همسایه
۱۳۱	درس گفتار پنجاه و دوم: تأثیر تغذیه، در انتخاب انسان (۱)
۱۳۲	اهمیت مسئله تغذیه
۱۳۳	آثار غذای حرام
۱۳۶	تأکیدات دینی بر کسب رزق حلال
۱۳۷	اهتمام حضرات معصومین علیهم السلام به کسب رزق حلال
۱۴۱	درس گفتار پنجاه و سوم: تأثیر تغذیه، در انتخاب انسان (۲)
۱۴۲	مراقبت از حق الناس در زندگی
۱۴۶	وضعیت ناسامان فعلی در کسب و کارها
۱۴۸	انواع حق الناس
۱۴۹	مصادیقی از توجه به مسئله حق الناس
۱۵۰	الف) امام صادق علیه السلام و توجه ویژه به حق الناس
۱۵۰	ب) آیت الله سید احمد خوانساری رحمته الله علیه و مسئله حق الناس
۱۵۲	ج) ترس از باقی ماندن ذرات مال شبهه ناک
۱۵۲	د) فرار از حق الناس

- درس گفتار پنجاه و چهارم: تأثیر قانون تلاش و کوشش، در انتخاب انسان ----- ۱۵۵
- تلاش و فعالیت برای دنیا و آخرت ----- ۱۵۶
- تأکید آموزه‌های دینی بر پرهیز از سستی و بی‌کاری ----- ۱۵۸
- اقتصاد مقاومتی، نیازمند کار و تلاش ----- ۱۶۰
- معنای عمل صالح در قرآن کریم ----- ۱۶۲
- درس گفتار پنجاه و پنجم: تأثیر قانون تربیت، در انتخاب انسان (۱) ----- ۱۶۵
- اهمیت قانون تربیت ----- ۱۶۶
- پیامبر اکرم ﷺ معلم انسان‌ها ----- ۱۶۸
- تربیت در محیط خانواده ----- ۱۷۰
- درس گفتار پنجاه و ششم: تأثیر قانون تربیت، در انتخاب انسان (۲) ----- ۱۷۳
- غریزه علم‌یابی و بازیگری در کودکان ----- ۱۷۴
- مراقبت ویژه والدین رفتارهای نود در برابر نوزاد ----- ۱۷۷
- زمینه‌سازی برای سعادت فرد با تربیت صحیح ----- ۱۷۸
- عواقب بی‌توجهی به مسئله تربیت ----- ۱۷۸
- مصادیقی تاریخی از تأثیر تربیت ----- ۱۸۰

فصل سوم: طلب و اراده انسان

- درس گفتار پنجاه و هفتم: تحلیلی بر مسئله طلب و اراده ----- ۱۸۵
- ارتباط طلب و اراده ----- ۱۸۶
- اراده، امری درونی؛ طلب، امری خارجی ----- ۱۸۸
- ابداع نفس ----- ۱۹۱
- درس گفتار پنجاه و هشتم: تقویت اراده انسان ----- ۱۹۳
- اراده انسان، عامل موفقیت ----- ۱۹۴
- راهکارها و عوامل تقویت اراده ----- ۱۹۵
۱. استفاده و به‌کارگیری نیروی اراده ----- ۱۹۶
۲. هدف‌داری در زندگی ----- ۱۹۶
۳. امیدواری و پرهیز از یأس و ناامیدی ----- ۱۹۸

۱۹۸	۴. تنقید به ظواهر شرع
۱۹۹	۵. تهجد و نماز شب
۱۹۹	۶. سعی و تلاش
۲۰۰	۷. توکل بر خداوند
۲۰۰	۸. طمانینه و آرامش
۲۰۱	۹. تأمل در سرنوشت انسان‌ها در تاریخ
۲۰۱	۱۰. صبر و بردباری
۲۰۱	۱۱. ذکر و یاد خدا
۲۰۲	۱۲. تلقین به نفس
۲۰۳	آثار و فواید تقویت اراده
۲۰۳	۱. ثبات قدم
۲۰۴	۲. نزدیک شدن به مرزهای صمیمت و باکی
۲۰۵	۳. جلب توفیقات مضاعف الهی
۲۰۶	اراده انسان و اراده خداوند

بخش پنجم: قضا و قدر

فصل اول: فهم مسئله قضا و قدر

۲۱۳	درس گفتار پنجاه و نهم: پرهیز از ورود به جزئیات مسئله قضا و قدر
۲۱۴	معنای قضا و قدر
۲۱۵	نظام اتم
۲۱۶	فرونرفتن در مسئله قضا و قدر و اکتفا به کلیات
۲۱۹	فهم قضا و قدر با استفاده از برهانی لمی
۲۲۴	جهل انسان به حکمت الهی
۲۲۸	تسلیم شدن در برابر مقدرات الهی

- درس گفتار شصتم: رضایت از قضا و قدر الهی ----- ۲۳۳
- کسب مقام تسلیم و رضا ----- ۲۳۴
- جایگاه رفیع انسان در مقام تسلیم و رضا ----- ۲۳۶
- لزوم شکرگزاری و پرهیز از ناشکری ----- ۲۳۹
- پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله اسوه صبر و شکر و رضا ----- ۲۴۲

فصل دوم: اقسام قضا و قدر

- درس گفتار شصت و یکم: انواع قضا و قدر ----- ۲۴۷
- تقدیرهای الهی ----- ۲۴۸
- آثار قضا و قدر حتمی ----- ۲۵۰
- سرنوشت انسان به دست خود انسان ----- ۲۵۲
- قضا و قدر تعلیقی در قرآن کریم ----- ۲۵۳
- الف) قضا و قدر فردی ----- ۲۵۳
- ب) قضا و قدر اجتماعی ----- ۲۵۶
- درس گفتار شصت و دوم: قضا و قدر سیر حتمی (تعلیقی) ----- ۲۶۱
- چگونگی تعیین سرنوشت انسان ----- ۲۶۲
- معنای ضلالت الهی ----- ۲۶۴
- گواهی تاریخی ----- ۲۶۸
- آثار اعمال ----- ۲۷۰
- تمسک به شانس و طالع، راهی برای اقناع نفس ----- ۲۷۲
- درس گفتار شصت و سوم: برخی از عوامل مؤثر بر قضا و قدر ----- ۲۷۵
- عوامل سرنوشت ساز ----- ۲۷۶
۱. تقوا ----- ۲۷۷
۲. توبه و استغفار ----- ۲۷۹
۳. دعا ----- ۲۸۲

۲۸۶	۴. خدمت به خلق
۲۸۸	الف) تقدّم دیگران بر خود
۲۹۱	ب) انفاق و قانون مواسات
۲۹۲	ج) صلۀ رحم

فهرست‌ها

۲۹۹	فهرست آیات قرآن کریم
۳۰۹	فهرست روایات
۳۱۳	فهرست اشعار
۳۱۷	فهرست اعلام
۳۲۳	فهرست کتاب‌ها
۳۲۵	منابع و مصادر

www.ketab.ir

کلام آغازین

«معرفت نفس» به معنای «خودشناسی»، «ودجویی» و «خودیابی»، از جمله موضوعات بسیار مهمی است که در نوع نگرش انسان به عالم هستی و نیز سرنوشت او، کاملاً تأثیرگذار است.

معرفت و شناخت نفس، شاهراهی است که به معرفت اندام سبحان منتهی می‌شود و لذا فریقین در روایات خود، از قول پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله نقل کرده‌اند که هر کس خود را بشناسد، خدا را شناخته است:

«مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ»^۱

درباره معرفت نفس، از ابعاد گوناگون کتاب‌های متعددی تألیف شده است. فلاسفه اعم از مشائیون و اشراقیون و صدرایی‌ها، در این موضوع، به شکل مفصل سخن گفته‌اند؛ مثلاً صدرالمتألهین رحمه الله در کتاب ارجمند اسفار، به تبیین و تشریح این موضوع پرداخته است.

۱. مصباح الشریعه، ص ۱۳؛ بحار الانوار، ج ۲، ص ۳۲؛ تفسیر کبیر (فخر رازی)، ج ۱، ص ۹۱ و...

مفسران قرآن کریم نیز در این باره، بسیار صحبت کرده‌اند؛ چنان که علامه طباطبائی رحمته الله در تفسیر شریف المیزان، به تناسب، مسائل مختلفی را دربارهٔ معرفة النفس از جهات قرآنی و فلسفی و عرفانی، بیان داشته است.

استاد بزرگوار و مرجع عالیقدر حضرت آیت الله العظمی مظاهری مدظله العالی نیز با توجه به اهمیت موضوع، به این بحث پرداخته‌اند، منتهی نگاه ایشان به موضوع، بیشتر جنبه اخلاقی و از جهتی، جنبه قرآنی و روایی دارد؛ لذا بررسی‌های ایشان در موضوع معرفت نفس در این کتاب بابا نوعی شناخت نفس از نگاه قرآن و عترت علیهم السلام خواند. نگاهی که همچون سایر آثار معظم له، بارنگ اخلاق آمیخته است.

بیان معظم له در این کتاب بسیار روان و به دور از اصطلاحات پیچیده و فنی بوده و مطالب فلسفی نیز به سبب سادگی و در قالبی اخلاقی مطرح شده است. انتظار می‌رود این نوع نگاه به موضوع معرفت نفس و خودشناسی، گامی مثبت در مسیر ارتقای معنوی خوانندگان، بالأخص نسل تکامل خواه و توانا باشد.

لازم به ذکر است که به منظور حفظ انس و یگانگی و نیز دسته‌بندی‌های معظم له، مطالب کتاب حاضر، حتی الامکان طبق بیانات ایشان در درس‌گفتارها و با همان سبک تنظیم شده است؛ از اینرو امکان تکرار برخی از مطالب یا بیان‌های گوناگون، وجود دارد.

مجموعه حاضر، حاصل دروس اخلاقی معظم له در ماه مبارک رمضان ۱۴۳۵ و ۱۴۳۶ قمری (سال ۱۳۹۳ و ۱۳۹۴ شمسی) و نیز در شب‌های جمعه طی این دو سال در مسجد حکیم اصفهان است که پیش از این، جلد اول و دوم و سوم از آن منتشر شده است.

جلد اول این مجموعه، مشتمل بر موضوعات مرتبط با روح، نفس و جسم انسان، مانند دو بُعدی بودن انسان، خصوصیات روحی و جسمی انسان، تکامل روح و جسم، یاری‌دهندگان ابعاد وجودی انسان و... بود. جلد دوم با موضوع کلی «هدف از خلقت انسان»، عرضه شد که در آن، چهار هدف از اهداف خلقت انسان که عبارت بودند از:

«نیل به مقام وصول و شهود»، «دستیابی به بهشت جاودان»، «ارتقاء به مقام عبودیت و بندگی» و «صعود به مقام آدمیت»، مطرح گردید. در جلد سوم، به تبیین برخی از راهکارهای تهذیب نفس از دیدگاه قرآن کریم، با محوریت دستورالعمل مطرح در سوره مبارک معارج، پرداخته شد که انسان می‌تواند با پایبندی به آن، به مقام آدمیت که از مهم‌ترین اهداف خلقت اوست، دست یابد.

اینک جلد چهارم از این مجموعه، به دو موضوع مهم و بحث برانگیز در زندگی انسان، یعنی «جبر و تفویض» و «اختیار» و «قضا و قدر» اختصاص دارد.

موضوع اختیار، انسان و تقدیرهای زندگی او، از دیرباز در سطوح مختلف اجتماعی مطرح بوده است و زعم مردم تا شاعران و اندیشه‌وران و پس از آن متکلمان و فلاسفه، هر کدام به نوعی امرین بین مسائل شده‌اند و هر گروه نیز متناسب با سلیقه خود، نتایجی به دست آورده‌اند که همگی حول سه محور «جبر»، «تفویض» و «امر بین امرین» قرار می‌گیرد. جایگاه متکلمان شیعی در این موضوع، طرد جبر و تفویض است که با اعتقاد به «اختیار» انسان، نظریه «امر بین امرین» را آیات قرآن کریم و از روایات معصومین (علیهم‌السلام) اخذ کرده و آن را تشریح نموده‌اند.

به دلیل اهمیت موضوع و تأثیر نگرش انسان به این مسائل در زندگی، در ادامه مباحث معرفت نفس، مسئله حاضر با نگاهی اخلاقی، طی بیست و سه گفتار بررسی و تبیین شده است.

در بخش اول کتاب که مشتمل بر سه فصل است، به موضوع مهم «جبر و تفویض» و «اختیار انسان» پرداخته می‌شود. فصل اول، به بحث درباره اختیار انسان طی پنج درس گفتار تعلق یافته و ضمن اثبات اختیار انسان، نظریه «امر بین امرین» که در مقابل جبر و تفویض قرار دارد، تشریح گردیده است. در فصل دوم از این بخش، به عوامل تأثیرگذار بر اختیار انسان که عبارتند از: «وراثت»، «معاشرت»، «محیط»، «تغذیه»، «کار و تلاش» و

«تربت»، طی ده درس گفتار اشاره شده است. فصل سوم این بخش نیز طی دو گفتار، اشاره‌ای گذرا به موضوعات «طلب و اراده» و «تقویت اراده انسان» دارد. البته لازم به ذکر است که اصل بحث طلب و اراده، از اختلاف فکری دو گروه معتزله و اشاعره نشأت گرفته، ولی به جهت ارتباط این مسئله با جبر و تفویض، رئوس آن از دیدگاه شیعه، به اختصار تبیین می‌گردد.

بخش دوم کتاب در دو فصل، به موضوع چالش برانگیز «قضا و قدر» اختصاص یافته است. در این بخش موضوعاتی همچون «معنا و مفهوم قضا و قدر، نظام اتم آفرینش، پرهیز از ورود به جزئیات مسائل قضا و قدر، معنای هدایت و ضلالت الهی، لزوم شکرگزاری در همه حالات، مقام رضایت و تسلیم در مقدرات الهی، انواع تقدیرها، مقدرات فردی و اجتماعی، منظر قرآن کریم، نقش انسان در سرنوشت و تقدیر خود، عوامل مؤثر بر قضا و قدر و...» طی پنج درس گفتار، مطرح شده است.

در پایان از همه عزیزانی که در آماده‌سازی و انتشار این اثر ارزشمند نقش آفرینی کرده‌اند، تشکر و قدردانی نموده و از خداوند متعال، توفیق خودشناسی را که گامی در جهت خداشناسی است، مسئلت می‌کنیم.

«أندلسی الهدایة والتوفیق»

مؤسسه «مطالعاتی الزهراء»